

3. Грушевський М.С. Очерк истории украинского народа / М.С. Грушевский. К., Либидь, 1990. – 398 с.
4. Вечерський В. Гетьманські столиці України / В. Вечерський. – К., Наш час, 2008. – 320 с.
5. Архімович Л.Б. Українська класична опера / Л.Б. Архімович. – К.: Музична Україна, 1957. – 256 с.
6. Мудрик В.Г. Традиція музичної культури дворянських садіб України [Текст]: збірник / В.Г. Мудрик // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 7, Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: збірник / Міністерство освіти і науки України, НПУ ім. М.П. Драгоманова. – Київ: НПУ, 2007. – Вип. 5 (28). – С. 148–154.
7. Семчишин М. Тисяча років української культури. Історичний огляд культурного процесу. 2-ге видання, фототипне. – К.: АТ «Другарука», МП «Фенікс», 1993. – 550 с.
8. Васильчиков А.А. Семейство Разумовских. В 4 т. / А.А. Васильчиков. – Т. 1. – СПб.: Типография М.М. Стасюлевича, 1880. – 486 с.
9. Іванов В.Ф. Співацька освіта в Україні. [Текст] / В.Ф. Іванов. – К.: Муз. Україна, 1997. – 288 с.
10. Майбура К. Глухівська школа півчих XVIII ст. та роль у розвитку музичного професіоналізму на Україні та в Росії / К. Майбура // Українське музикознавство. – Вип. 6. – К.: Музична Україна, 1971. – С. 126–136.
11. Харлампович К.В. Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. – Казань, 1914. – Т. 1. – С. 824.
12. Ольховський А. Нарис історії української музики / Андрій Ольховський. – К.: Муз. Україна, 2003. – С. 487–488.
13. Белашов В.І. Глухів – столиця Гетьманщини (До «Глухівського періоду» історії України (1708–1782 рр.) / Валерій Іванович Белашов. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. – 220 с.
14. Іванов В.Ф., Шиффер Т.В. Музична освіта // Історія української музики. – К.: Музична думка, 1989. – Т. 1. – С. 374–393.

Заика Е.Я. Глуховская певческая школа и роль гетмана Данилы Апостола в ее основании

В статье рассматривается деятельность Глуховской певческой школы и роль гетмана Данилы Апостола в ее основании с точки зрения развития культуры и традиций начального музыкального образования в Украине в первой половине XVIII в.

Ключевые слова: хоровая культура, начальное музыкальное образование, певческая школа, придворная капелла.

Zaika O.Ya. Hlukhiv singing school and the role of Hetman Danylo Apostol in its founding

The article investigates the activity of Hlukhiv singing school and the role of Hetman Danylo Apostol in its founding from the point of view of the culture development and traditions of primary music education in Ukraine in the first half of the 18th century.

Key words: chorus culture, primary music education, singing school, court chapel.

09.03.2016 р.

УДК 2-523.42(477.51-25) «18»

О.М. Ванжула

ЧЕРНІГІВСЬКИЙ СПАСО-ПРЕОБРАЖЕНСЬКИЙ СОБОР У МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ XVIII ст.

У статті проаналізовано склад духовенства та парафіян чернігівського Спасо-Преображенського собору протягом XVIII ст., розкрито причини зменшення його ролі у міському середовищі Чернігова та занепаду соборної парафії у другій половині XVIII ст.

Ключові слова: Спасо-Преображенський собор, Чернігів, соборний причет, парафіяни та маєтності.

Спасо-Преображенський собор XI ст., розташований в адміністративному центрі чернігівської фортеці, протягом століть залишався головним храмом міста. Традиційно він виконував у Чернігові провідну сакральну, меморіальну, урочисту та комунікативну ролі [1, с. 68]. Багатоважлива історія пам'ятки та її архітектурні особливості висвітлювалися дослідниками в церковно-історичних студіях XIX–XX ст. [2]. Проте, маловивченими залишаються питання кількісного складу соборного духовенства та вірян Спасо-Преображенського собору, їхнього майнового та суспільного статусу у порівнянні з парафіями інших міських церков XVIII ст. Соборні протопопи цього періоду доволі побіжно згадуються в історичних розвідках XIX–XX ст. [3].

Важливим джерелом інформації з минулого стародавньої пам'ятки є сповідальні розписи та архівні документи XVIII ст. стосовно церков полкової Чернігівської сотні за 1739 р. та 1743 р. Вони вміщують дані, у тому числі і про церковну парафію Спасо-Преображенського собору. Розпис 1739 р. має значні втрати на початку документу. Зокрема, в ньому відсутні дані щодо домогосподарств священнослужителів та частково козаків, приписаних до храму, але вміщена узагальнена таблиця соборної парафії [6, арк. 13]. Проте, повністю зберігся розпис 1743 р. У ньому міститься вичерпна інформація про кількісний склад соборного причету, соціальний, віковий статус його парафіян [7, арк. 1–16].

Головною метою сповідального обліку, запровадженого в Росії ще у 90-х рр. XVII ст., було виявлення серед населення старообрядців, які не відвідували ніконіанських церков. Одночасно він був своєрідним засобом державного контролю за благочестивим життям населення та мав фіскальну функцію [4, с. 122–124]. У Гетьманщині ця практика поширилася відповідно до указу Синоду від 7 березня 1722 р. Усі парафіяни, особи, що досягли семирічного віку і старші, мали сповідуватися й причащатися у свого священника. Упродовж 1737–1742 рр. сповідальні розписи

набули сталої, уніфікованої форми, визначеної указом 1737 р., котра з незначними змінами проіснувала до 1917 р. [5, с. 379–381].

Сповідальний розпис парафіян Спаського собору 1743 р. складався під час Великого посту, мав три обов'язкові складові частини: вступну, розпис та підсумкову таблицю. Завершувався документ підтвердженням достовірності поданих даних, скріплених підписом соборного протопопа Григорія Максимовича [6, арк. 15]. Основна частина відомості являла собою велику таблицю, яка поділялася на кілька колонок та мала розпис окремих господарських одиниць – дворів. Подвірний розпис домогосподарств засвідчував, що парафіяни Спасо-Преображенського собору були представлені наступними станами: духовенством, козаками та канцеляристами Чернігівської полкової канцелярії, представниками торгово-ремісничого посаду, які не входили до цехової організації, цеховими ремісниками та «поселянами» (козаками та селянами) сіл Жовинки та Гущина [7, арк. 1–15].

Дані про осіб, що проживали у окремих дворах, дають уявлення про їхній кількісний склад та, до певної міри, характеризують рівень добробуту вірян. У заключній таблиці розпису 1739 р. наведені дані про загальну кількість служителів Спасо-Преображенського собору: попів та протопопів – 3, диякон – 1, дячок та паламар – 2. Собор поступався за кількістю священнослужителів лише Миколаївській та Воскресенській міським церквам, де служило по 8 осіб [6, арк. 13].

Більш інформативним та повним був розпис 1743 р., за яким кількість соборного духовенства зросла до 10 осіб. Найбільші домогосподарства мали соборний протопіп та священник. Зокрема, протопіп Григорій Максимович (37 років) мав дружину Олену та п'ятеро дітей. Крім членів родини Максимовича в Чернігові до його двору були приписані ще 13 осіб різного віку: чоловіків та жінок з дітьми, згаданих як «служителів» протопопа, тобто загальна чисельність співмешканців двору становила 20 осіб [7, арк. 1].

Григорій Максимович розпочав свою службу при Чернігівській полковій канцелярії. Був за полкового писаря (1733 р.), судовим полковим писарем (1734 р.) [8, с. 399]. У його «сказці» вказано, що на цю посаду його призначено чернігівським полковником Богдановим [9, с. 22]. Саме на цій посаді він отримав підтвердження на раніше придбану їм половину села Голубичі Ройської сотні [10, с. 48]. У 1741–1767-х рр. Г. Максимович згаданий як протопіп Чернігівський [7, с. 339]. Статки його з роками зростали, адже, перебуваючи у сані протопопа, в селі Голубичі він мав власний приїжджий двір, два шинка та був власником 12 дворів посполитих [10, с. 48–50]. Г. Максимович

мав власний двір у Чернігові. Протопопи, на думку В.В. Кривошеї, мали найбільші статки серед духовенства Чернігівського полку, а Г. Максимович був єдиним представником духовенства, який мав посполитих і підсусідків. Він входив до трійки найзаможніших протопопів Чернігівського полку [9, с. 24–25]. Один з його синів – Павло – став військовим канцеляристом, а донька Тетяна – дружиною Іоанна Левицького, наступного протопопа чернігівського Спасо-Преображенського собору [8, с. 339].

Ім'я спритного священнослужителя часто згадувалося при розгляданні майнових земельних справ та у тестах козацької старшини [11, с. 438]. Зберігся цікавий документ 1759 р. зі скаргою полковника ростовського кавалерійського полку Івана Бутурліна, розквартированого у Чернігові, на соборного протопопа Г. Максимович відстоював соборні випасні луки біля річки Білоус, які були знищені табуном кавалерійських коней [12, арк. 1–15]. Документ наочно засвідчував, яким тягарем для мешканців міста виявилось утримання російських військових.

Священик собору Григорій Іванович Єнько (56 років) належав до відомої та заможної чернігівської родини. За розписом 1739 р. він згадувався як священник Воскресенської церкви м. Чернігова, а через чотири роки вже служив у Спасо-Преображенському соборі, мав родину з 9 осіб, проживав у власному дворі з дружиною Марією (55 років), двома синами, невісткою та чотирма онуками. До священницького двору було приписано 11 служителів (менш, ніж у Г. Максимовича), проте, за кількістю співмешканців, двір соборного священника не поступався протопопському [7, арк. 1 зв.].

Менш чисельними були двори соборних вікаріїв. Вікарій Феодор Нивинський (36 років) мешкав у власному домогосподарстві з дружиною Агафією (21 рік), малолітнім сином, тещею та небогою, але не мав служителів. Другий вікарій Іван Крестовський (30 років) жив у своєму дворі з двома доньками та двома служницями. Спільний двір мали диякон Яків Кондратьєв (25 років) з дружиною Пелагією та малолітньою донькою, дячок Григорій Зикович (24 роки) та псаломники Онисим Кирилов (17 років) і Артем Карницький (18 років). Паламарі Дмитро Мартинов (60 років) та Феодор Прокопів (40 років) із дружиною Феодосією та сином мешкали у спільному дворі з мешканцями соборної богодільні, до якої були приписані 18 дорослих та 21 дитина [7, арк. 2–2 зв.]. Шпиталь або богодільня була розташована на соборному дворі, про який згадувалося у ревізії Чернігівського полку 1732 р. [13, с. 446]. Відтак заповідальним розписом 1743 р. Спасо-Преображенський собор, у порівнянні з іншими міськими церквами, мав

№ з/п	Назва церкви м. Чернігова	Дворів	Загальна кількість приписаних до церкви (1743)		
			Чоловіків	Жінок	Разом
1.	<i>Спасо-Преображенський собор</i>	103	333	401	734
2.	<i>Воскресенська церква</i>	69	217	248	465
3.	<i>Катерининська церква</i>	44	128	154	282
4.	<i>Покровська церква</i>	70	310	336	646
5.	<i>Воздвиженська церква</i>	63	236	221	457
6.	<i>Стрітенська церква</i>	38	213	215	428
7.	<i>Вознесенська церква</i>	76	335	343	678
8.	<i>Богоявленська церква</i>	44	161	188	349
9.	<i>Замкова церква Святих князя Михайла Чернігівського та боярина Федора</i>	23	174	131	305
10.	<i>Миколаївська церква</i>	55	186	204	390

найбільший штат у Чернігові.

До категорії «військових» у розписах були записані козаки міста Чернігова, вдови представників козацької старшини з родинами та служителями. Зокрема, серед цієї категорії згадуються домогосподарства «отамана шопного» Петра Андреева, військового товариша Івана Федоровича Лопати, сина чернігівського вїта Федора Лопати, козака «можного» Микити Лампея та ін. [7, арк. 2 зв.]. Вдова полкового судді Пелагея Томариха, крім чернігівського домогосподарства, володіла 9 дворами у с. Томарівка, 7 – у с. Рогоша та 9 в с. Сядричі [13, с. 77]. У розписі окремим розділом були виділені двори 4 «приказних» Чернігівської полкової канцелярії з родинами та служителями: полкового писаря Іоакима Тишкевича, канцеляристів Івана Дурського, Івана Дорошенка та Івана Феодосієва. До більшості козацьких дворів були приписані або служителі, або дворові люди в середньому по троє дорослих із дітьми.

Серед 22 посадських дворів, приписаних до собору, лише у 7 були служителі або дворові люди. У 37 домогосподарствах цехових вони були лише в 9 дворах. Серед посадських та цехових парафіян собору зустрічаються прізвища, які часто-густо були пов'язані з фахом не одного покоління родин ремісників: Іван Швець, Олексій Коваль, Павло Водовоз, Петро Бондар, Гнат Ткач та інші [7, арк. 6 зв.–9].

У розділі «поселяне» окремо були подані дані про 2 козацьких та 7 селянських дворів с. Гущин. Козацькі родини були більш заможними та чисельними. Зокрема, у великому дворі козаків Садових села Гущина мешкали троє братів із родинами, дітьми та онуками – всього 27 осіб, які мали до того ж двох служителів та двох дворових із дітьми. У селянських дворах жили здебільшого близькі родичі без служителів. Завершувався розпис даними про селян села Жовинки. У першій половині XVIII ст. до собору були приписані 16 сільських дворів, де мешкало до 4–5 осіб.

Останню частину розпису складала таблиця, в якій фіксувалися показники загального числа парафіян, які були на сповіді та причасті, осіб, які уникали цієї процедури, та загальна кількість вірян. До чернігівського Спасо-Преображенського собору станом на 1739 р. було приписано 104 двори, у яких проживало 626 осіб: 268 чоловіків та 358 жінок, що засвідчувало про перевагу жіночого населення у приході [6, арк. 13]. Лише на один двір зменшилась загальна кількість станом на 1743 р., але зросло число вірян приходу до 734 осіб: 333 чоловіка та 401 жінка [7, арк. 16]. Наступна таблиця наочно демонструє кількість домогосподарств та парафіян, приписаних до міських церков, що підтверджує тезу, що у першій половині XVIII ст. Спасо-Преображенський собор мав найбільшу церковну парафію [7, арк. 16–98].

Друга половина XVIII ст. характеризувалась процесом подальшої ліквідації залишків козацької автономії, уніфікації всіх сфер життя українського суспільства, остаточним поглинанням українських земель Російською імперією, ліквідацією полково-сотенного устрою та українських державних інституцій доби Гетьманщини. Всі ці процеси знайшли свій відбиток у суспільно-економічному житті Чернігова цього історичного періоду та загальній демографічній ситуації в місті.

Значним фактором погіршення економічного стану Чернігова стала руйнівна пожежа 1750 р., яка знищила більшість споруд дерев'яної забудови на території чернігівської фортеці, у тому числі садиби соборних парафіян. Чернігів не на одне десятиліття втратив свою багатолюдність та процвітання. Пожежа завдала суттєвих пошкоджень Спасо-Преображенському собору, який навіть після ремонту 1770 р. не набув колишньої величі. Занепад соборної парафії та храму засвідчував зять Г. Максимовича, наступний протопіп Іоанн Левицький у своєму донесенні 1778 р. на запит Комісії з церковних маєтностей Святішого Синоду [14, арк. 1]. Документ вміщував опис собору,

дані про священнослужителів, їхнє матеріальне утримання, маєтності храму та кількість вірян.

Автор документа Іоанн Левицький (1740–1798 рр.) належав до відомого українського роду Левицьких-Рогалів, освіту здобув у Києво-Могилянській академії. Він виявив неабиякі здібності у навчанні, складанні промов та був автором літературних творів. З часом І. Левицького висвятили в сані протопіпа Спасо-Преображенського собору, у якому він перебував до смерті. З липня 1776 р. його призначили префектом Чернігівського колегіуму та викладачем богослов'я. Історіографічна традиція небезпідставно називає І. Левицького першим дослідником історії Спасо-Преображенського собору в Чернігові [15].

У першому пункті донесення 1778 р. він залишив детальний опис собору та виклав його стислу історію. Кількість соборного причету, у порівнянні з першою половиною XVIII ст., зменшилась втричі. У другому пункті донесення про штат собору було зазначено: «...состоит на лицо три токмо священнослужители: я, нижеименованный, другой священник викарный – Василий Дурский, да третий дьякон – Леонтий Галицкий, церковнослужителей же действительных и угодных нет. Ибо по общему в малороссийских церквах, как бы заведенному порядку, дьячки и пономари, обыкновенно, случаются из людей разного звания вольных, праздношатающихся, наемных, редко в чтении и пении искусных, а еще меньше в постоянстве: то при соборе черниговском случится набредет какой не оседлый пришелец и уконтрактовавшись... к церковной службе, которая, как при соборе черниговском, вовсе бесхлебна; для того отправляют оную почти всегда живущие в церковной избе псаломщики и школьники, хотя к церковнослужению неспособные, но за нужду кем переменять?» [14, арк. 2]. Лише у недільні та святкові дні надходили пожертви «доброохотных даятелей от шести до десяти копеек кошельковых денег, коих на просфоры, на вино, на ладан не может быть довольно» [14, арк. 2]. Левицький називав ці прибутки не інакше як «самобеднейшие парафиальные за христианские требы доходы и милостыни» [14, арк. 2].

У розділі про маєтності собору протопіп повідомляв, що колись причету належало чимало угідь, наданих за двома жалуваними царськими грамотами 1672 р. та 1675 р., зокрема: млин на річці Білоус, село Жовинка, озеро Спаське та «сеножать Кривецкая» [14, арк. 2 зв.]. Село Жовинку з давніх часів так і називали – «сельцо Святого Спаса» [3, с. 48]. Проте, на момент складання донесення настоятель собору з долею суму сповіщав, що майже всі маєтності були втрачені. Частиною заволодів магістрат та кафедральний монастир, частина потрапила у власність козацької

старшини [14, арк. 2 зв.–3].

І. Левицький свідчив: «При протопопском владении ныне остаются четыре бедных: ибо один из них конный, а три – ни коня, ни вола не имеющие пешие, подданных у коих под селением и огородами земли четвертей на 7, сенокосной возов на сто, да еще пляцы ненаселенные и огороды пустые четвертей на 5, сверх сего пахатной земли...четвертей на 30 и сенокосу возов на 200» [14, арк. 3].

У третьому пункті донесення протопіп охарактеризував кількість парафіян на 1778 р. До церкви були приписані сорок приходських дворів: «...прихожане разного звания: военные, мещане, поселяне и бобыли; но как все они селения свои имеют на форштате, чем ближе к другим градским церквам, тем меньше имеют нужду посещать свою в крепости стоящую соборную, от которой получают разве необходимо нужные требы...» [14, арк. 2]. Ці факти красномовно свідчили про зменшення ролі Спасо-Преображенського собору у громадському та релігійному житті Чернігова наприкінці XVIII ст., яку перебрали на себе інші міські церкви, розташовані у передмісті – форштадті. Змінилися і категорії вірян, адже вже не згадувалися козаки та військові канцеляристи, але з'явилися категорії військових, міщан та безхатників – «бобилей», типових для Росії.

Після запровадження штатного утримання матеріальне забезпечення соборного духовенства дещо покращилось, втім, відповідно до указу Святішого Синоду від 10 квітня 1786 р., двори колишніх соборних парафіян були розділені таким чином: 43 двори м. Чернігова відійшли до міської Катерининської церкви, а 21 двір мешканців села Жовинки та Гущина – до Іллінської приходської церкви [3, с. 54]. Кількість причету збільшилась до 22 осіб та майже дорівнювала штату новгородського Софійського собору, а грошове утримання було значно меншим і становило 800 рублів на рік, при тому, що Спасо-Преображенський собор був найдавнішим храмом Російської імперії. Через 13 років грошове утримання соборних священнослужителів збільшилося до 1400 рублів на рік. Втім, навіть на початку XIX ст. прибутки протоієрея Спасо-Преображенського собору поступалися річному утриманню диякона новгородського Софійського собору [3, с. 54–55].

Отже, Спасо-Преображенський собор, який у 40–50 рр. XVIII ст. мав найбільший у місті церковний причет та парафію, в результаті загальнодержавних суспільно-економічних змін другої половини XVIII ст., що відбувалися в українських регіонах, інкорпорованих до складу Російської імперії, утратив свою пріоритетну роль у Чернігові. Поглибили цей процес руйнівні наслідки пожежі 1750 р. та поступова втрата соборних маєтностей. Подальше вивчення ролі

Спасо-Преображенського собору в міському середовищі є перспективним напрямком досліджень у контексті «олюднення» загальної історії старовинної пам'ятки.

Посилання

1. Присяга Чернігівського полку 1718 року / [упор. та вступ Ігор Ситий, Сергій Горобець, передмова Ірина Кривошея]. – Чернігів: Десна Поліграф, 2011. – 344 с.; Спас Чернігівський: 975-річчю першої писемної згадки про Спас. собор у Чернігові... присвяч. / [авт. кол.: А. Доценко (кер.) та ін.]. – Чернігів: Десна Поліграф, 2011. – 191 с.

2. Бережков М.Н. К истории черниговского Спасского собора / М.Н. Бережков // Труды XIV археологического съезда в Чернигове, 1908. Т. 2 / [под ред. графини [П.С.] Уваровой]. – М.: Тип. Г. Лисснера и Д. Собко, 1911. – С. 1–28; Шафонский А.В. Черниговского наместничества топографическое описание с кратким географическим и историческим описанием Малые России, из частей коей оно наместничество составлено: с четырьмя географическими картами, в Чернигове. – Чернигов, 1786 г. / соч...Афанасием Шафонским, – Киев: издал М. Судиенко: в Универ. Тип., 1851, – XXII, – 697 с.; Добровольский П.М. Архив Черниговского кафедрального собора / П.М. Добровольский // Труды Черниговской архивной комиссии. – Чернигов: Тип. губерн. правления, 1902. – Вып. 4: 1900–1902. – Отд. 2. – С. 1–68; Ефимов А.Н. Черниговские кафедральные соборы златоверхий Спасопреображенский и Борисоглебский священных исторические памятники – храмы XI века, их прошлое и современное состояние / [собор. свящ. А. Ефимов] – Вып. 1. – Чернигов: Тип. губерн. правления, 1908. – 55 с.

3. Филарет (Гумилевский Д.Г.) Историко-статистическое описание Черниговской епархии. [В 7 кн.]. Кн. 5. Губ. город Чернигов. Уезды: Черниговский, Козелецкий, Суражский, Кролевецкий и Остерский / [Филарет, архиепископ Черниг. и Нежин., и др.]. – Чернигов: Земская тип., 1874. – С. 1–60.

4. Романова О.О. Сповідальні книги Київської митрополії XVIII ст. як спосіб церковного контролю за мораллю парафіян / О.О. Романова // УІЖ. – 2008. – № 4. – С. 122–148.

5. Сакало О. Джерела історичної демографії: сповідний розпис / О. Сакало // Наукові записки: зб. пр. молодих вчених та аспірантів / Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України. Т. 19 (у 2-х кн.). Кн. 1. – К., 2009. – С. 379–386.

6. Державний архів Чернігівської області (далі – Держархів Чернігівської обл.), ф. 679, оп. 1, спр. 399, 906 арк.

7. Держархів Чернігівської обл., ф. 679, оп. 1, спр. 427, 792 арк.

8. Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник / В.Л. Модзалевский. – Т. 3. Л-О. – К.: тип. С.В. Кульженко, 1912. – 930 с.

9. Кривошея В.В. Чернігівський полк як адміністративно-територіальна одиниця козацько-гетьманської держави / В.В. Кривошея // Гілея: науковий вісник. – 2014. – Вип. 83 (№ 4). – С. 16–25.

10. Горобець С.М. Чернігівщина козацька. Ройська сотня: історія створення, населені пункти, сотенна старшина / Сергій Горобець, Ігор Ситий. – Чернігів: Десна Поліграф, 2012. – 168 с.

11. Кривошея В.В. Заповіти козацької старшини Гетьманщини: кількість, географія / В.В. Кривошея, О.В. Кривошея // Наук. пр. іст. ф-ту Запоріж. Нац. ун-ту. – 2010, вип. XXVIII – С. 335–442.

12. Держархів Чернігівської обл., ф. 679, оп. 1, спр. 788, 15 арк.

13. Ревізія Чернігівського полку 1732 року / [упор. та вступ Ігор Ситий, Сергій Горобець, передмова Ірина Кривошея]. – Чернігів: Вид. Лозовий В. М., 2011. – 720 с.

14. Держархів Чернігівської обл., ф. 679, оп. 4, спр. 310,

11 арк.

15. Коваленко О.О. Спасо-Преображенський собор у науковій спадщині та громадській діяльності Г. Милорадовича / Ольга Коваленко // Чернігівські старожитності: зб. наук. пр. – Чернігів: Десна Поліграф, 2012. – Вип. 1(4). – С. 85–90; Ванжула О.М. Опис Чернігівського Спасо-Преображенського собору 1778 року / Ванжула О.М. // Могилянські читання: зб. наук. пр. – К., 2015. – С. 128–134.

Ванжула Е.Н. Черниговский Спасо-Преображенский собор в городской среде XVIII в.

В статье проанализировано состав духовенства и прихожан черниговского Спасо-Преображенского собора на протяжении XVIII века, раскрыты причины уменьшения его роли в городском социуме и упадка соборного прихода во второй половине XVIII в.

Ключевые слова: Спасо-Преображенский собор, Чернигов, соборный приход, прихожане, соборные владения.

Vanzhula O. M. The Cathedral of the Transfiguration of Our Savior in Chernihiv and its role in urban environment in the 18th century

The article analyzes the clergy and parish structure of the Cathedral of the Transfiguration of Our Savior in Chernihiv during the 18th century, reveals the reasons for reducing its role in Chernihiv's urban environment and the causes of the decline of the parish in the second half of the 18th century.

Key words: Cathedral of the Transfiguration of Our Savior, Chernihiv, cathedral clergy, parishioners, property.

09.03.2016 p.

УДК 94(477):692(72.04) А. Квасов

Ю.А. Шишкіна

ДІЯЛЬНІСТЬ АРХІТЕКТОРА А.В. КВАСОВА У ГЛУХОВІ

Охарактеризовані основні етапи професійної діяльності відомого архітектора періоду Гетьманщини А.В. Квасова, виокремлена та проаналізована творча спадщина будівничого та наголошено на його ролі у формуванні історико-архітектурного середмістя Глухова.

Ключові слова: Гетьманщина, архітектурна діяльність, забудова міста, храмове будівництво.

Зміни в політичному та економічному житті держави, які відбуваються останнім часом, впливають на усі сфери духовного та культурного розвитку суспільства. Галузь архітектурної діяльності також переживає етап руйнування стереотипів, пошуку нових рішень творчих завдань. Проте, при залученні нових форм та методів в архітектурному проектуванні, не слід відмовлятися від базових традиційних рішень знаних архітекторів минулих поколінь. Аналіз результатів копійкою праці попередників дає можливість сучасним архітекторам